

ΛΟΥΙΖΑ ΑΡΚΟΥΜΑΝΕΑ
salome@tovima.gr

Βίβα Λας Βέγκας

«**Βάτραχοι**» του Αριστοφάνη από το Εθνικό Θέατρο, σε σκηνοθεσία Γιάννη Κακλέα, με τους Φάνη Μουρατίδη, Βασίλη Χαραλαμπίδου κ.ά.

Οι ήρωες του Αισχύλου δεν διστάζουν να αρπάξουν το δόρυ και την ασπίδα, να ξεχθούν στο πεδίο της μάχης, να υπερασπιστούν την πατρίδα κάθε φορά που την απειλούν βάρβαροι κατακτητές. Ο τραγωδός καυχείται πως μέσα από τα έργα του, μέσα από λόγο ποιητικό που εξέφραζε σπουδαία συναισθήματα και υψηλές ιδέες, δίδαξε στους Αθηναίους της γενιάς του το «χρηστόν»: την πειθαρχία και τη γενναιότητα, τις παραδοσιακές αρετές που καλλιεργούν καλούς κι αγαθούς πολίτες, άφοβους, υπάκουους στρατιώτες.

Τι τους έμαθε, με τη σειρά του, ο Ευριπίδης; Κατά τη διάρκεια του αγώνα που θα αναδείξει τον καλύτερο και ωφελιμότερο τραγικό ποιητή στους «Βατράχους», ο Αισχύλος κατηγορεί τον καινοτόμο διάδοχό του για τα χειρότερα: ότι ντύνει με κούρνια τους βασιλείς, ότι γεμίζει τις τραγωδίες του με σκανδαλώδεις σκηνές και, το χειρότερο, ίσως, ότι βάζει τους ήρωές του να μιλούν ακατάπαυστα, σαν χασομέρηδες πολυλογάδες. Το μόνο που έχει διδάξει ο Ευριπίδης στους νέους είναι «να προκαλούν, να συζητούν, να αντικρούουν», του λέει σαρκαστικά. Έχουν γίνει ανεξέλεγκτοι και χαλαροί, οκνηροί αμφισβητίες, ανάξια ρεμάλια.

Ανάμεσα στους δύο ποιητές, λοιπόν, ο θεός Διόνυσος – που κατέβηκε αρχικά στον Άδη για να φέρει τον Ευριπίδη πίσω από τον κόσμο των νεκρών – καλά θα κάνει να διαλέξει τον Αισχύλο. Σε μια εποχή αναταραχής και ανασφάλειας, όπως αυτή που βίωναν οι σύγχρονοι του Αριστοφάνη τις τελευταίες δεκαετίες του πέμπτου αιώνα π.Χ., εξουθενωμένοι από τις ατέλειωτες μάχες και τα πισωγυρίσματα του Πελοποννησιακού Πολέμου, η υπόσχεση επιστροφής στις παραδοσιακές αξίες του έndoξου παρελθόντος, που γέννησαν θριάμβους όπως αυτόν του Μαραθώνα, ακούγεται από το στόμα του Αισχύλου ιδιαίτερα ελκυστική όχι μόνο για τους ήρωες των Βατράχων αλλά και για τους ίδιους τους θεατές του 405 π.Χ., όταν πρωτοπαρουσιάστηκε η κωμωδία των «Βατράχων». Θα έλεγε λοιπόν κανείς ότι η ήττα του Ευριπίδη και η ανάδειξη του Αισχύλου ως νικητή εκφράζουν όχι μόνο τις πεποιθήσεις του ίδιου του συγγραφέα – που έβλεπε τις αριστοκρατικές αξίες, στις οποίες και ο ίδιος πίστευε, να περιθωριοποιούνται – αλλά και τη λαχτάρα των συμπολιτών του για τις «παλιές καλές μέρες», όταν ο Αισχύλος έγραφε τα αριστουργήματά του και η Αθήνα κυριαρχούσε παντοδύναμη – μια λαχτάρα που αναθερμαίνεται πάντοτε σε καιρούς κοινωνικο-πολιτικής κρίσης.

Τα πράγματα όμως δεν είναι τόσο απλά. Οι μελετητές έχουν επισημάνει μια αμφισβησία που αποσταθεροποιεί τα πρώτα, εύκολα συμπεράσματα. Και αυτή αφορά το πορτρέτο του Αισχύλου: Κατά τη διάρκεια του αγώνα ο μεγάλος τραγικός ποιητής δεν παρουσιάζεται ως σεβάσμιος, ευγενική προσωπικότητα που ενσαρκώνει όσα προεβόει. Αντιθέτως, αναδύεται ως προβληματική φυσιογνωμία, που διακόπτει διαρκώς τον αντίπαλό του, προσπαθεί να επιβληθεί όχι μόνο στον Ευριπίδη αλλά και στον Διόνυσο. Ο Χορός τον παρομοιάζει με σίφουνα που ετοιμάζεται να ορμήσει και συγκρίνει τις εκρήξεις του με βελανιδιά που αρπάζει φωτιά. Τρίβει τα δόντια από τα νεύρα του, βγάζει ήχους, δίνει γενικώς την εντύπωση ενός χαρισματικού αλλά απρόβλεπτου και ενδεχομένως επικίνδυνου ομιλητή, γνωρίσματα που δεν μπορεί παρά να έφεραν στο μυαλό των θεατών τον δημαγωγό Κλεοφώντα, που υπερασπιζόταν σθεναρά τη συνέχιση του πολέμου (βλέπε τη σχετική ανάλυση της Ελίζαμπεθ Γ. Σέφενμπεργκερ). Ο Αριστοφάνης προειδοποιεί: Μην πιστεύετε απαραίτητα όλους όσοι επικαλούνται κλασικές αξίες και αρετές για να σας κερδίσουν, ρητορικά τεχνάσματα στα οποία κατέφευγαν προφανώς και οι δύο παρατάξεις – τόσο αυτή των δημοκρατικών όσο και αυτή των ολιγαρχικών. «Οι «Βάτραχοι» είναι ένα δράμα για την ισχυρή επιρροή της νοσταλγικής παρόρμησης» σημειώνει η Σέφενμπεργκερ – της πίστης, δηλαδή, ότι «τα πράγματα

Σκηνή από τους «Βατράχους». Ενώ ο Γιάννης Κακλέας σε γενικές γραμμές ξέρει πώς να αφηγηθεί μια ιστορία με ζωντάνια, η κραυγαλέα έλλειψη αισθητικής τα καταστρέφει όλα

θα μπορούσαν να βελτιωθούν, αν καταφέρναμε να αναπαραγάγουμε τις φαινομενικά ανώτερες συνθήκες του παρελθόντος». Η παρόρμηση αυτή – η ανάγκη να πιστέψουμε ότι όλα θα γίνουν όπως παλιά – μπορεί να μας καταστήσει ευάλωτους και εύπιστους απέναντι σε πάσης φύσεως καιροσκοπούς. Η νίκη του Αισχύλου, αν και συνιστά επιβράβευση των παραδοσιακών αρετών, αφήνει ταυτόχρονα στους θεατές πολλά περιθώρια αμφισβήτησης – και αυτή είναι η μεγαλύτερη επιτυχία των «Βατράχων».

Η απόδοση του εν λόγω αγώνα αποδίδεται με αρκετή γλαφυρότητα στην παράσταση που σκηνοθέτησε ο Γιάννης Κακλέας. Κατάφερε δηλαδή ο σκηνοθέτης να καταστήσει σαφείς και εύληπτους για το σύγχρονο κοινό – αυτό που δεν γνωρίζει απαραίτητα τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του Αισχύλου και του Ευριπίδειου έργου – τους όρους της αντιπαράθεσης, τη σύγκρουση του «παλιομοδίτικου» με το «καινούργιο», κ.ο.κ. Κατάφερε επίσης, μέσα από την επιλογή του Γιάννη Ζουγανέλη, να περάσει αυτή τη διαφορετική αίσθηση όσον αφορά την περίπτωση του Αισχύλου: να τον παρουσιάσει δηλαδή ως έναν διασκεδαστικό αλλά ελαφρώς μυστήριο τύπο, η υπερίσχυση του οποίου ένοπλη σε έναν ασθμαίνοντα, συμπαθή, αν και κάπως μονοσήμαντο Ευριπίδη (Φάνη Μουρατίδη) μας αφήνει με την πρέπουσα πικρή γεύση στο στόμα.

Ο Κακλέας ξέρει σε γενικές γραμμές πώς να αφηγηθεί μια ιστορία με ζωντάνια. Από εκεί και πέρα, όμως, το χάος. Η κραυγαλέα έλλειψη αισθητικής έρχεται να τα καταστρέψει όλα. Η όψη της παράστασης, κατ' αρχήν, είναι ανεκδιήγητη. Ο Μανώλης Παντελιδάκης αρέσκειται να σπέρνει δεκάδες άσχετα αντικείμενα πάνω στη σκηνή θεωρώντας ότι κάτι σημαίνουν και ότι κάποιον, κάπου, κάποτε, θα συγκινήσουν: ένα βουνό από τηλεοπτικές οθόνες στοιβαγμένες μαζί με μια σακαράκα, ένα παιδικό αλογάκι, κίονες-φουγάρα που καπνίζουν (βλέπε Ελευσίνα μυστήρια), μια «πασαρέλα»-σκακιέρα που αναβοσβήνει και ένα ιερό-«πάλκο» που φιλοξενεί τους «μυημένους» μουσικούς. Το σύνολο απογειώνεται με τα εξίσου φλύαρο κοστούμια της Εύας Νάθενα: φτερά, παγέτες, κρινολίνα και τούλια, οι νύφες του Δράκουλα και οι ενίοτε σέξι χορεύτριες δίνουν κι αυτές ραντεβού κάτω από τα φουγάρα με τους Βατράχους, τους Μύστες που φέρουν λιωμένα κερία στους ώμους και τους φύλακες του Κάτω Κόσμου – άλλος σε αναπνέο καρτσάκι, άλλος με κοράκια στα μανίκια κ.ο.κ. –, ενώ η Εβελίνα Παπούλια άδει στο πατάρι ως αιγύπτια ιέρεια από το μέλλον.

Κι αν όλα αυτά δεν είναι αρκετά, υπάρχει πάντοτε κάτι ακόμη πιο πιασάρικο: το τοπ τεν των δημοφιλών ελλήνων ποιητών. Λίγος Ελύτης, Σεφέρης, Ρίτσος, λίγος Αναγνωστάκης, Λειβαδίτης, Κατσάρος, περνάνε όλοι από τα χείλη των μελών του Χορού εν είδει ποιητικού ποτ-πουρί στην κατά Κακλέα Παράβαση – υπάρχει πιο εύκολος τρόπος να χαϊδέψεις το κοινό από το να ξυπνήσεις ένδοξα φαντάσματα και πατριωτικά αισθήματα; Η ρητορεία της νοσταλγίας, αυτή που τόσο έντεχνα υπονομεύει ο Αριστοφάνης στους «Βατράχους», ξεπηδάει και μας καταπίνει σε ένα ρεσιτάλ θεατρικού λαϊκισμού.